

Károlyi Árpád születésének nyolcvanadik évfordulójára.

Komoly munkában eltöltött, eredményekben gazdag élet jelentős háttérkövénél a magyar tudományos élet eseményeit figyelemmel kísérő folyóiratunk is örömmel ragadja meg az alkalmat, hogy üdvözölje történettudósaink szeretve tisztelt nesztorát, remélve, hogy közismert szerénysége a tisztelet őszinte szavai miatt nem komorítja el egy pillanatra sem jól ismert mosolygós vonásait.

Október 7-én születésének nyolcvanadik évfordulójához érkezett Károlyi Árpád, életének háromnegyedét csendes visszavonultságban a lelkiismeretes, komoly munkának szentelte. Puritán egyéniségének megfelelő szigorú tárgyilagossággal kutatva a múltat. Munkái a felkutatott gazdag anyag alapján, mindenkor új világításban mutatták be történetünk addig homályos s gyakran megmagyarázhatatlannak látszó részleteit. Termékeny tollának minden újabb alkotása történeti irodalmunk megannyi gyöngyszeme lett, amelyek nemcsak a történettudományt felölelő könyvtárakban jutottak helyhez, nemcsak a történészeknek nyújtanak értékes felvilágosításokat, hanem a mult eseményei iránt érdeklődő művelt nagy közönség szélesebb rétegeiben is megtalálták az olvasótáborukat.

Károlyi Árpád elérte a történettudós számára elérhető legszebb eredményt: komoly s mindenkor a hiteles adatokhoz ragaszkodó munkái túlterjedtek a hivatásos történészek körén. De a fáradságos munka árán elért nagyszerű eredmények nem szé-

ditették meg. Károlyi Árpád megrendíthetetlen alapossággal és fáradhatatlan kitartással tör még ma is utat az akták irdatlan őserdejében újabb és újabb kérdések világos rekonstruálásához. A nyolcvanéves Károlyi Árpádnak ma is a komoly tudományos munka az életető eleme, amint az volt már a huszonötévesnek is.

Tanulmányai elvégzésével a bécsi Staatsarchivban nyert alkalmazást, a Sickel-fele lebes bécsi Institut első magyar tanítványa s itt a magyar történet leggazdagabb forrásához került. Értékes munkáinak hosszú sorozata élő tanubizonyosága annak a hatásnak, amit életének ez a fordulata a fiatal Károlyi Árpádra gyakorolt. Munkái zöme az újabbkori magyar történet homályos kérdéseit világítja meg. A XIX. század végén még jóformán ismeretlen gazdag anyag elfelejtettet vele mindent, ami nem tartozott a munkájához.

Károlyi Árpád azonban nemcsak történetíró, hanem levéltárnok is volt. Ezirányú érdemeiről mindennél jobban beszél az a tény, hogy magyar származása, tősgyökeres kálvinista volta sem volt akadály a annak, hogy Közép-Európa leggazdagabb s talán legjelentősebb levéltárának, a Habsburg-birodalom Haus-, Hof- und Staatsarchivjának az igazgatóságát elnyerje. A mai történészgeneráció Károlyi Árpádot, a Staatsarchiv igazgatóját már nem ismerte, de élvezhette azt a megbecsülést, amelyet a magyar történészek számára Károlyi Árpád komoly mun-

kassága és lebilincselő egyénisége a bécsi tudományos körökben szerzett. S ha munkaereje teljében, hatvanadik évének a betöltése után a Staatsarchiv vezetését át is adta fiatalabb munkatársának, 1922-től, mint a Klebelsberg által alapított Bécsi Magyar Történeti Intézet igazgatója, közvetlenül éreztethette a Bécsben dolgozó új történészgárdával lényéből kiáradó meleg támogatását.

Munkái osztatlan elismerést és tiszteletet szereztek számára, de akiknek csak egyszer is alkalmuk volt találkozni vele, azok feltétlen ragaszkodással és szerető tisztelettel veték körül és gondoltak reá. Puritán szerénysége azonban gátat vetett minden kísérletnek, amely arra irányult, hogy eredményekben gazdag életének egy-egy jelentős fordulóján a legegyszerűbb kereteket meghaladó

formában emlékezzenek meg róla. Tudós szerénysége egészen komolyan rossz néven vett minden ünneplésre irányuló kísérletet. Meleg szíve talán most mégis örömmel fogadta azt az emlékkönyvet amelyben mindazok, akik érezhették az ő támogató buzditását, értékes tanulmányokkal kívánták tanujelét adni iránta érzett hálás tiszteletüknek s amely emlékkönyvet kívánságának megfelelően, a legszűkebb körben nyújtottak át neki.

Amikor folyóiratunk hasábjain mi is megemlékezünk a még ma is sok fiatal történészt megszegyenítő frissességgel és termékenységgel dolgozó Károlyi Árpádról, a kiváló történettudós és a puritán, de melegszívű ember iránt egyaránt érzett őszinte tisztelet vezérel.

H. Pálffy Ilona.

Majthényi György: Öt ifjúsági elbeszélés. Az *Én Ujságom* könyvei.

Betűvel, írással a gyermek szívéig érni s mondanivalónk iramát az ifjúság könnyű fantáziájához mérni nem könnyű feladat. A gyermek nagy kritikus, nem könnyen kielégíthető közönség és hogy judiciumban van valami ősi, ösztönös érték-mérő képesség, mutatja az a nemzedékenként megújuló érdeklődés, amellyel Grimmnek, Andersennek meséit, az Ezeregy-éj csodáit körüllelkendezi.

Majthényi öt s egyenként három ívnyi terjedelemben írott kis elbeszélésében igyekszik mindazt felölelni, ami a gyermek képzeletét megmozgatja. Három elbeszélése: *Az ősök földje*, *Az alagút kincse* és *A kis verklisfiú* színhelye a háborúelőtti Felvidék, hősei kis gimnazisták, tárgya majd a dédapa ősi birtokának a Javorinka hegyi szép földek s rétek visszaszerzésének gyermeki vágya, amelyet aztán a férfimunka valóban

vissza is szerez (*Az ősök földje*); majd négy kis diák kalandjai Zólyom-vár alagútjában, ahol az álmodott kincs helyett egy barlangi tóra bukkannak (*Az alagút kincse*), vagy iskolai csaták egy árva verklisfiú összetört hangszere körül. (*A kis verklisfiú.*) Két elbeszélés a mesék világába lendül át. A kalóztól elrabolt s a négerek között felnőtt kis sejk fiú viszontagságai és hazajutása (*Az anyamindig segjt*), vagy a csodaállat, a boldogság bűvös állatának felkeresésére elindult árva pásztorfiú története (*Mese a csodaállatról*), hol a teljes realitás látszatát veszi fel, hol egészen a csodák és mesék világában játszódik.

Az író jó ismerője a diákgyerek lelkének s diáktörténetei ezért szerencsések. Finoman jelzi azt a határt, ami ezt a kis külön társadalmat a «nagyok»-tól elválasztja. A Zólyom-vár alagútját átkutató négy kis legényke kirekeszti tervéből a felnőtteket, mert fél a lekicsinylő kéz-

legyintés megszegyenítő gesztusától. Ez a legyintés az, ami bezárja lelküket, ami bizalmatlanná, zárkózottá teszi őket. A *lehetetlenség* megkísérelése minden gyermek vágya s a gyermek még akkor is reménykedik, mikor már szemben áll a kiábrándító tapasztalattal. Ez a mesebeli «hátha» ott áll minden kis lélek kapujában s a vasúti sínen ellapított rézkrajcárt ez a «hátha» csillogtatja meg aranyfényben. Az író ezzel a gyermeki «talán» és «hátha» álmokkal szövi át a kis elbeszéléseket s ezek az álomfonalak úgy csillannak meg az író festette apró képeken, mint az ifjúság harmatgyémántja.

Az oktató irány alig itt-ott ütközik ki szembeszökően. Az elbeszélések változatosak, fordulatosak, vonalvezetésük biztos. Az elbeszélés olykor érdekfeszítő jelenetekben sem szűkölködik. (Pl. a medve mézlopása, a barlangi tó felfedezése). Az író biztonnal sok kedves órát szerez az elbeszélésekkel, apró, de igényes közönségének. *Juhász Margit.*

Szondy György: A magyar ifjúsági irodalom gyermekora ((1869—1848). Kecskemét, 1932.

Az ifjúsági irodalom a XVIII. század gyermeke. Az előbbi nemzedék ifjúságának még nem jutott külön szellemi táplálék, s hogy ez mennyire természetes volt, a gyermek Goethe olvasmányaiból látjuk. Bár Goethe gyermekora éppen az ifjúsági irodalom kibontakozásának idejére esett, ő még a «felnöttek» könyveit olvassa: csak lassan alakul ki a speciálisan ifjúsági irodalom.

Német filantrópusok alakítják ezt az új irodalmat, de az angolok, franciák is hatnak fejlődésére. Azok a gyermeklapokat, ezek az olvasókönyveket teremtik meg. A gyermekdalokat, gyermekverseket egy német ember, Chr. Felix Weiss, a *Kinderfreund* szerkesztője hozza életre.

A magyar ifjúsági irodalom a német filantrópusok hatása alatt alakult ki. Első kora — gyermekora — 179 évet ölel fel. *Szondy György*, a tanulmány írója ez időből száz szerző 212 munkáját ismeri. A virágzás csak lassan indul meg; a XVIII. század utolsó két évtizede már gazdag termést nyújt, évről-évre. Rengeteg fordítás, átdolgozás jelenik meg, kivált németből. Campe hatása elnyomja a franciákét s ezt jelentékenyen fokozza az a körülmény, hogy a magyar ifjúsági irodalom első művelői közvetlenül érintkeznek a német filantrópusokkal. Ötvenhat évnek kellett eltelnie, míg Fenelon *Télémaque*-ja magyarul megjelent, viszont Campe *Robinzonát* már nyolc évvel az eredeti megjelenése után olvashatták magyar fordításban.

A szabadságharcig szinte változatlan erővel érvényesül a filantrópusok hatása, a világpolgári ideál, a nemzeti gondolat csak a szabadságharc után, a Bach-korszakban válik mind lelkesebb elemévé az ifjúsági munkáknak. De még így is eltelik negyedszázad, míg az új irodalom megszabadul hatásaitól s egészen magyarrá válik.

Szondy György tanulmánya a szakember teljes tájékozottságával számol be a külföldi s a magyar ifjúsági irodalom gyermekkoráról. Kivételesen értékes része a dolgozatnak «Az 1669—1848-ig magyar nyelven megjelent ifjúsági irodalmi művek jegyzéke». Már maga ez a hatoldalnyi anyag rendkívül nagybecsű s mint első kimerítőbb bibliográfia, hézagpótló munka. *Szatmári.*

Szabó Pál könyvei.

Békalenese. Regény, Franklin Társulat. — **Őszi szántás.** Novellák, Debrecen. — **Papok, vasárnapok.** Regény, Franklin Társulat.

Szabó Pál első regénye inkább parasztírói erőpróba volt, mintsem

népi megnyilatkozás : nem a paraszt-élet megoldását adta, hanem a faluküldöttének ma bizonyára időszerű feltörekvését. Emberi és írói szándéka nem változott új könyveiben. *Békalencse* a második regényének címe. A békalencsét Jolán, a tanítókisasszonyék cselédje hordta a Berettyóról kacsaeleségnek. Nem sokáig szolgált : felesége lett a százhusz holdas, derék Hajdu Sanyinak, amikor Sanyi és a szép Sárika tanítókisasszony nem tudtak megegyezni esküvőjük napjában. Persze, Kecskés András költő-segédjegyző is oka volt e bonyodalomnak. Kecskés, a jegyző-választáson ért kudarca, a rektornéval esett botránya s még egy újabb botrány után Juliskát, a «nagy, fehér parasztlányt» vette el. A gazdák és az uradalom harcában megmentette a gazdák érdekét ; bizonyossá tette, hogy peszerei főjegyző lesz hamarosan. Sárika egyedül maradt . . . A paraszti fiatal-ságnak, a falusi élet el nem vesztető tisztaságának kifejezésére Szabó Pál irodalmi multú, nemes eredetű stílusromantika módján és erejével készült e regényben. Írói tudatossága nem eléggé fejlett : megszemélyesítései, ékítő jelzői ritkán éreztetik a befejezettség és szépség rokonvoltát. Az igazat sem tartja még hatalmában Szabó Pál : amit nem részletez a regényében, az megoldatlannak tetszik. Néhány problémája — úr és paraszt szerelme-házassága s a falusi urak tettei a paraszt megítélésében — nyilvánvalóan az övé, ám a dolgokat nem gondolja végig, csak a némiképp jellemző érdekességig. Érdekességei elszigetelődnek, nem tudnak egybefonódni : a regény fejlődése híján van a biztonságnak, mozgalmasságnak.

Küzdés ez, írói munka, csak nem éppen nagy eredményű . . .

Az *Őszi szántás* című könyv novelláinak stílárís ékességei, értelemben s néha pompában elevenedő monda-

taí, már érettebb íróra vallanak. Szabó Pál novella-témája : a keserves parasztszegénység, — nem véletlen, hogy ezt a témát regényeiben alig közelítette meg. Alakjainak : a végrehajtót-ügyvédet kérlelő, de már ellenük baltát szorongató Nagy Pistának, a fejfa-tojvajlásra kényszerült Tapasztó Péternek, a csizmára való pénzt eljátszó Boldizsárnak szemléletében csöndes, bizonyos fokig tudatos szubjektivitás jellemzi az író-t, — sajátosság ez, de inkább a novellák szűkösségének s nem a megszállulásának eleme.

Emberek című első regényében Barna Bertalan fiatal, háborútjárt gazda megállapodik benne, hogy úrnál, írónál különben megcsinálja az írók mesterségét. A regényhős a nagyváradi ujság olvasása közben jutott ily gondolatra. Vajjon Szabó Pál is ujságtárcákat vetette félre elégedetlenül, vagy csakugyan korszerűt és igazat tervezett? Legutóbbi regénye — *Papok, vasárnapok* — Móricz Zsigmond hatásáról többet mond, mint Szabó Pál népi vagy egyéni törekvéséről . . . Zákány István «jelesen végzett teológus» megérkezik református káplánnak Bagyosra. Az egyik faluban megnemalkuvásra, hivatásra készül. Pár hét multán különös gondja is akad : nehézneki érzi a választást Piroska és Mancsi, a nagytiszteletű leányai között. Mindkettő szerelmes is, szép is, — Zákány mindkettőnek megkéri a kezét. Végül a tanító hugát, a paplányoknál szebb Katót vette feleségül. Már akkor a nagytiszteletű elhúnyt s Zákány lett az utóda. Piroska meg a tanító felesége. A tanító hangoskodva fogadja, hogy majd példát adnak az egyik parasztnak. Zákány harcba kezd, hogy több jusson a földből a parasztnak. «Legyen, mire szülessenek a gyermekek.»

Eredetiségre legjobban egy-egy mozzanat beszédes, üde természetes-

sége vall e regényben. A Barna Bertalanok valóban így tarthatják meg azt, aminek pillanatnyilag tanui vagy részesei voltak az urak életvilágában. Sajnáljuk, hogy Szabó Pál egészséges, friss eredetisége csak epizódokban kap erőre s nem a jellemzésben, sem annak természetességében, ahogy sorokra bízva-vezeti alakjait. Persze, a falu szociális és életproblémáit nem idegen szív és lélek oldja-köti e regényben, hanem Szabó Pál, aki legfeljebb ismerője — olykor úgy tetszik: népujsági szakértője — a problémáknak, de nem *írója* még. A túlzás, kiélezés nem enyhíti megoldalóságait, bátorságának erejét nem érleli ki... A hatáskereséstől mentesülni nem tudó regény egész jellege olyan, hogy benne az író fejlődése még nem válhatott jelentősebbé.

László István.

Marek Antal: Zsákutea. Pozsony (Bratislava), 1933. A Magyar Minerva kiadása.

Szerző a Felvidék jónevű fiatal írója. Erős egyéniség, különösen mély lélek. Nem felületes szemlélő, sőt, a dolgokat, embereket és tényeket a maguk valójában és összefüggésükben is a mélyre szállni akaró szemével nézni. Okokat és lelki tényezőket kutat és sokszor meg is talál olyképpen, hogy azt majdnem meg tudja érteni olvasóival. Ez a lelketnyomozó természetete viszi őt arra, hogy a *Zsákutea*-ban a Madame Bovary-regény-típus újabb magyar rokonát adja.

Innen van az, hogy az olvasó nem tud maradéktalanul osztozni az író felfogásában, aki hiszi, hogy szinte jelentéktelennek mondható külső események olyan hatalmas vihart tudnak előidézni a lélekben, olyan belső válságokba sodorják az embert és olyan egész életre kiható eseményeket idéznek elő, amelyekhez ma végzetes idegéleti összeroppanásokat eredményező, súlyos külső katasztrófák kellene. Nem, Olga nem a mai

kor gyermeke s ámbár lehet, hogy szerző homályosan utal is arra, hogy története folyamatában a világháború még csak küszöbön van, mégis értetlenül állunk a hősnővel szemben. Nem értjük koros férjével való lelki összefüggését, szakadatlan siránkozását, emberektől való elsodródását, különös szerelmét, kivéve akaratlanságát az élet egészében, nem értjük s így nemsokára nem is érdeklődünk iránta. Amolyan passzivitással, közömbösséggel kísérik élete folyását és már-már azt hisszük, hogy minden belső viaskodása természetes megoldásra, nyugvóponthoz jut, amikor szerző egészen hihetetlen, bizarr módon véget vet két ember életének.

Önként merül fel az olvasó lelkében a kérdés, miért kellett Olgának utolsó mentsvárát is elvesztenie, amikor arra semmi oka nem volt, miért volt arra szükség, hogy öngyilkos legyen és Nyirinek megszakadjon a szíve? ! Ez a befejezés megdöbbentő és felesleges és öntudatlanul is az a gondolat dobódik az előtérbe, hogy szerző is attól a happy-endtől irtózott, amelyet a mozi annyira lejáratott. Pedig az életben van és kell is lennie megnyugtató befejezésnek és amikor két, meghurcolt, sokat szenvedett ember végre egymásra talál, olyan természetes és magától értetődő, hogy Isten és ember előtt egymásé lesz. Ha mégsem, úgy beteg, valószínűtlen lelkek regényéről van szó.

Szinte már érett az a stílus, amivel Marek Antal dolgozik. Különös zamata, komor színe van, de éppen ez az, ami vonz. Így tudjuk elviselni végeláthatatlan párbeszédeit és leírásait. Szerző még nem tanult meg a legkevesebb szóval a legtöbbet mondani.

A regényíráshoz már az életnek bizonyosfokú távlati kellenek, mihelyt szerző eljut odáig, tökéleteset alkothat. Az az író Marek Antal, aki-

től sokat várhatunk és sokat kell kapnunk.

Dénes Tibor.

Maurice Paléologue: Három Diplomata. Talleyrand, Metternich, Chateaubriand. Fordította: Lakatos László. Athenaeum-kiadás.

A francia diplomata-írók, *De Maistre, Vogué* hagyományát idézték eddig is Paléologue írásai. Az egységes Olaszország megteremtőjét rajzoló pompás *Cavour*-ja, hatalmas memoárja: *A cár Oroszországa*, intimhangulatú *Eugénia császárnő vallomásai*, kevésbé sikerült *Róma*-ja ezt a sort folytatják. Most a *Három Diplomata*-ban érdekes és ízes miniatűr-portrékat nyújt, valóságos *műhelytanulmányokkal* jelentkezik.

Belső szubjektív érdeklődéssel és lélektani érzéssel jeleníti meg alakjaiban a diplomata mellett az embert is, amiként ő is, remekül megírt naplójában az orosz-francia szövetséget létrehozó nagykövet mellett fölfedte önmagában a magánembert is. A *Talleyrand*-ról szóló essay-ben láthatólag kirajzolja a maga diplomáciai elgondolását, amely a régi francia királyság külpolitikájának hagyományaihoz térne vissza.

A diplomatáról írva, *La Bruyere*, a moralista még csak nem is gyanítja, hogy a diplomáciai mesterség mennyire befolyásolhatja a diplomata

magánéletét. A forradalom és a császárság utáni romantikus korszakban ez a helyzet gyökeresen megváltozott: a diplomácia már nem a régi közigazgatási funkció, leveti magáról a szigorú klasszikus köntöst, beleszól a diplomata magánéletébe és hogy úgy mondjuk, az intim kalandokat elkeveri a közügyekkel. Viszont, mint említettük, az életforma az egyéniségre is visszahat és e részben még Paléologue érdekes és jellemző részletei között is figyelemreméltó *Talleyrand* életvégének rajza, amint halálos ágyán úgyszólván még a kegyelemmel is diplomatizál.

A kötet második portréjában a romantikus diplomaták közül *Metternich* kancellárt eleveníti elénk a szerző és ez az emberi arckép, ha gyengébb is az előzőnél, megérteti velünk azt a delejes erejű hatást, amelyet a kancellár, hogy csak az irodalomból vegyünk példát, *Stendhalra* gyakorolt, aki őt a *Chartreuse de Parme*-ben, *Mosca della Rovere* gróf alakjában örököltette meg. A kötet harmadik alakja *Chateaubriand*, ez az, álmait kivéve, mindenből gyorsan kiábránduló romantikus íróegyéniség, akinek lélekrajzában a másik kettővel egyetemben Paléologuenak valóban sikerült megérezékelteni a restauráció korának sajátos lelkét.

K. J.

Háromszáz pályamunka

érkezett be folyóiratunk elbeszélés-pályázatára, mely november 1.-én lezárult. A bírálóbizottság azonnal hozzákezdett a nagy anyag elolvasásához és lelkiismeretes megfontolás tárgyává tesz minden egyes pályaművet. A bizottság döntését 1934 január 1.-i számunkban közöljük.